Journal of Rangeland

Print ISSN: 2008-0891

Online ISSN: 2676-5039

The impact of economic factors on rural-urban migration of ranchers in Ardabil province

Mehdi Moameri*[1], Firooz Hojabr [2], Ardavan Ghorbani[3]

1. Corresponding author; Associate Prof., Department of Plant Sciences and Medicinal Plants, Meshgin Shahr Faculty of Agricultre, University of Mohaghegh Ardabibli, Ardabil, Iran. E-mail: moameri@uma.ac.ir
2. MSc. Graduate in Range Management, Department of Range and Watershed Management, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran.
3. Prof., Department of Range and Watershed Management, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran.

Article Info

Article type:
Research Full Paper

Article history:
Received: 16.06.2022
Revised: 09.09.2022
Accepted: 18.09.2022

Keywords:
Rural-urban migration,
economic factors,
ranchers,
Ardabil.

Abstract

Background and objectives: Migration is the movement of people from one ecological region to another, it may be on temporary or permanent basis. Migration is a selective mechanism that impacts individuals and households economically, socially, educationally, and demographically, and it is an important phenomenon that many economists, particularly in developing countries, have addressed. Due to the varying situations in Ardabil province's rural areas, five counties (each with one watershed containing several villages) were chosen for this study, and the economic factors affecting rural-urban migration to ranchers were investigated.

Methodology: The current research was carried out in the Ardabil province, in 2020. The five counties of Ardabil, Nir, Namin, Sarein, and Kosar were initially evaluated, with a watershed in each chosen. In the next step, four villages from Ardabil's Kaftaragh watershed, three villages from Namin's Saqezchichae, nine villages from Sarein's Darvishchae, nine villages from Kosar's Likvanchae, and eight villages from Nir's Siahpoosh were chosen as statistical communities. In total, the statistical community includes ranchers from five counties and 33 villages in Ardabil province. The research method was descriptive-analytical and the data collection techniques were questionnaire, observation, face-to-face interview and village population statistics. The questionnaire included some descriptive features of the villages, village residents and also 11 economic factors. The sample size based on Cochran's formula was estimated to be 372 people. Following that, the proportion of each watershed in the total sample size was calculated, and information was gathered through in-depth interviews and the completion of a questionnaire. Descriptive statistics were employed to extract the features of the statistical population. A single-sample t-test was used to assess the overall status of economic factors affecting ranchers' migration. In addition, the Friedman test was utilized to rank the most important factors affecting migration and the Kruskal-Wallis test was performed to look for significant differences between villages in terms of economic factors that influence migration.

Results: The results showed that 0.3% of the respondents with the lowest frequency had agricultural job and 85.5% with the highest frequency had the main job of livestock and agriculture. According to the findings, the average income in the agricultural sector is 167.6 million Iranian Rial, while the average income in the

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-27]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.3.14.0]

livestock sector is 309.1 million Iranian Rial. The income from livestock is nearly double that from agriculture, indicating that the research ranchers' economy in the study area is more dependent on livestock. Moreover, the findings revealed that the most important economic factors affecting rural-urban migration were the lack of interest of the youth in continuing and expanding agricultural and livestock activities (mean rank = 9.78), more economic opportunities and access to higher-paying jobs in urban (mean rank = 9.56) and inequality of urban and rural facilities and welfare and livelihood services (mean rank = 8.88).

Conclusion: In general, since economic components are one of the most influential factors in rural-urban migration, it is possible using economic development of rural areas, attention to the needs of ranchers and especially the youth, reducing income inequality, increasing economic justice, increasing the attractiveness of rural jobs, infrastructure development, improving amenities, creating sustainable employment in rural areas, etc., to reduced rural-urban migration and even reverse urban-rural migration.

Cite this article: Moameri, M., F. Hojabr, A. Ghorbani, 2022. The impact of economic factors on rural-urban migration of ranchers in Ardabil province. Journal of Rangeland, 16(3): 635-651.

© The Author(s).
DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.3.14.0
Publisher: Iranian Society for Range Management

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-27]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.3.14.0]

مـــرتـــع

شاپا چاپی: ۰۸۹۱-۲۰۰۸

شاپا الکترونیکی: ۵۰۳۹-۲۶۷۶

عوامل اقتصادی موثر بر مهاجرت روستا به شهر مرتعداران در استان اردبیل

مهدی معمری*[۱]، فیروز هژبر[۲]، اردوان قربانی[۳]

۱. نویسنده مسئول، دانشیار گروه علوم گیاهی و گیاهان دارویی، دانشکده کشاورزی مشگین‌شهر، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران. رایان‌نامه: moameri@uma.ac.ir

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد مرتعداری، گروه مرتع و آبخیزداری، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

۳. استاد گروه مرتع و آبخیزداری، دانشکده کشاورزی و منابع طبیعی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

اطلاعات مقاله

نوع مقاله:
مقاله کامل – پژوهشی

تاریخ دریافت ۱۴۰۱/۰۳/۲۶
تاریخ ویرایش: ۱۴۰۱/۰۶/۱۸
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۶/۲۷

واژه‌های کلیدی:
مهاجرت روستا به شهر،
شاخص اقتصادی،
مرتعداران،
اردبیل.

چکیده

سابقه و هدف: مهاجرت عبارت است از حرکت افراد از یک منطقه اکولوژیکی به منطقه دیگر که ممکن است به صورت موقت یا دائمی باشد. مهاجرت یک مکانیسم انتخابی است که از نظر اقتصادی، اجتماعی، تحصیلی و ویژگی‌های جمعیتی، افراد و خانواده‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد و پدیده مهمی است که مورد توجه بسیاری از برنامه‌ریزان اقتصادی به خصوص در کشورهای در حال توسعه قرار گرفته است. با توجه به شرایط نسبتا متفاوت در نواحی روستایی استان اردبیل، در این تحقیق پنج شهرستان (در داخل هر شهرستان ۵ حوزه آبخیز شامل چندین روستا) انتخاب شدند و عوامل اقتصادی موثر بر مهاجرت روستا به شهر مرتعداران مورد بررسی قرار گرفت.

مواد و روش‌ها: تحقیق حاضر در استان اردبیل در سال ۱۳۹۹ انجام شد. در ابتدا پنج شهرستان اردبیل، نیر، نمین، سرعین و کوثر در نظر گرفته شدند و سپس در هر شهرستان یک حوزه آبخیز انتخاب شد. در گام بعد در حوزه آبخیز کفتارق اردبیل ۴ روستا، در حوزه آبخیز سقزچی‌چای نمین ۳ روستا، در حوزه آبخیز درویش‌چای سرعین ۹ روستا، در حوزه آبخیز لیکوان‌چای کوثر ۹ روستا و در حوزه آبخیز سیاهپوش نیر ۸ روستا) به عنوان جامعه آماری انتخاب شدند. در مجموع، جامعه آماری شامل مرتعداران ۵ حوزه آبخیز و ۳۳ روستا در استان اردبیل بود. روش تحقیق از نوع توصیفی- تحلیلی و ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه، مشاهده، مصاحبه حضوری و آمارهای جمعیتی روستاها بود. پرسشنامه شامل برخی ویژگی‌های توصیفی روستا، ساکنان روستا و همچنین ۱۵ شاخص اقتصادی بود. بر اساس فرمول کوکران حجم نمونه ۳۷۲ نفر برآورد شد. سپس، سهم هر حوزه آبخیز از حجم نمونه کل مشخص شد و در گام بعد از طریق مصاحبه عمیق و تکمیل پرسشنامه، اقدام به جمع‌آوری اطلاعات شد. در تحلیل داده‌ها، به‌منظور استخراج خصوصیات جامعه آماری از آمار توصیفی و برای بررسی وضعیت کلی شاخص‌های اقتصادی موثر بر مهاجرت مرتعداران از آزمون t تک نمونه استفاده شد. همچنین، برای اولویت‌بندی مهم‌ترین مؤلفه‌های موثر در مهاجرت، از آزمون فریدمن و برای بررسی تفاوت بین روستاییان از نظر شاخص‌های اقتصادی موثر بر مهاجرت از آزمون کروسکال-والیس استفاده شد. برای ارزیابی میزان همبستگی بین شاخص‌های اقتصادی موثر بر تمایل به مهاجرت، از ضریب همبستگی اسپیرمن بهره گرفته شد

نتایج: نتایج نشان داد که ۰/۳ درصد پاسخگویان با کمترین فراوانی شغل اصلی کشاورزی و ۸۵/۵ درصد با بیشترین فراوانی به‌طور مشترک شغل اصلی دامداری و کشاورزی داشتند. میانگین درآمد در بخش کشاورزی برابر با ۱۶۷/۶ میلیون ریال و در بخش دامداری برابر با ۳۰۹/۱ میلیون ریال است. درآمد در بخش دامداری

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-27]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.3.14.0]

نزدیک به دو برابر درآمد در بخش کشاورزی است، این موضوع نشان می‌دهد که اقتصاد مرتعداران منطقه مورد مطالعه بیشتر وابسته به دامداری و مرتعداری است. میزان تمایل به مهاجرت روستا به شهر ۷۰/۴۲ درصد بهره‌برداران، در سطح نسبتا بالا و بالا بوده است. همچنین، نتایج نشان داد که مهم‌ترین شاخص‌های اقتصادی موثر بر مهاجرت روستا به شهر به‌ترتیب عدم علاقمندی نسل جوان به استمرار و گسترش فعالیت‌های کشاورزی و دامداری (میانگین رتبه=۹/۷۸)، فرصت‌های اقتصادی بیشتر و دسترسی به مشاغل با درآمد بالاتر در شهر (میانگین رتبه=۹/۵۶) و نابرابری امکانات شهر و روستا و خدمات رفاهی و معیشتی (میانگین رتبه=۸/۸۸) بودند. **نتیجه‌گیری:** به‌طور کلی، با توجه به اینکه مولفه‌های اقتصادی از تاثیرگذارترین عوامل مهاجرت روستا به شهر هستند، می‌توان با توسعه اقتصادی نواحی روستایی، توجه به نیازهای مرتعداران و به‌ویژه نسل جوان، کاهش نابرابری درآمد، افزایش عدالت اقتصادی، افزایش جذابیت مشاغل روستایی، توسعه زیرساخت‌ها، بهبود امکانات رفاهی و ایجاد اشتغال پایدار در روستاها سبب کاهش مهاجرت روستا به شهر و حتی مهاجرت معکوس شهر به روستا شد.

استناد: معمری، م.، ف. هژبر، ا. قربانی، ۱۴۰۱. عوامل اقتصادی موثر بر مهاجرت روستا به شهر مرتعداران در استان اردبیل. مرتع، ۱۶(۳): ۶۳۵-۶۵۱.

DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.3.14.0

ناشر: انجمن علمی مرتعداری ایران

© نویسندگان

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-27]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.3.14.0]

مقدمه

مهاجرت عبارت است از حرکت از یک منطقه جغرافیایی به منطقه جغرافیایی دیگر که ممکن است به‌صورت اقامت موقت یا دائمی باشد. بسته به شرایط موجود، تصمیمات مهاجرت از فردی به فرد دیگر متفاوت و بیشتر تحت تأثیر شرایط حاکم است (۵). مهاجرت یک مکانیسم انتخابی است که از نظر اقتصادی، اجتماعی، تحصیلی و ویژگی‌های جمعیتی، افراد و خانواده‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد و پدیده مهمی است که مورد توجه بسیاری از برنامه‌ریزان اقتصادی به خصوص در کشورهای در حال توسعه قرار گرفته است (۱ و ۷). مهاجرت جمعیت را می‌توان پاسخ مهاجران به تفاوت‌ها در عوامل طبیعی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بر اساس ویژگی‌ها و ترجیحات فردی دانست. بنابراین، الگوهای فضایی مهاجرت ثابت نیستند، اما در پاسخ به تغییرات عوامل زمینه‌ای دائماً در حال تغییر هستند (۲۴). جنگ، درگیری‌های قومی، ناآرامی‌های مدنی و ...). در بسیاری از کشورهای در حال توسعه، خانوارهای روستایی با انواع مختلفی از عدم‌اطمینان مواجه هستند که معیشت آنها را تهدید می‌کند و در میان این شرایط یا رویدادهای نامشخص پدیده‌های طبیعی از جمله خشکسالی یا سیل و شوک‌های اقتصادی مانند تورم و رکود اقتصادی وجود دارد که همگی بر مهاجرت مردم از روستا به شهر تاثیرگذار هستند (۱۷). تعدادی از محققین توسعه روستایی معتقدند که صنعتی‌شدن و برنامه‌ریزی مطلوب صنایع مختلف در نواحی روستایی به‌عنوان آخرین راه‌حل مشکل فقر مناطق روستایی، بیکاری و عامل تسکین‌دهنده برای روستاهای محروم محسوب می‌شود (۱۸). مهاجرت روستاییان به شهرها را می‌توان به‌عنوان یک استراتژی خانوادگی برای کاهش ریسک و آسیب‌های اقتصادی در نظر گرفت. تصمیمات مربوط به مهاجرت، تصمیمات خانوادگی هستند تا تصمیمات فردی که به‌طور مشترک توسط اعضای خانواده گرفته می‌شود. مهاجران در شهرها بعد از یافتن شغل و کسب درآمد، حواله‌هایی را برای خانواده‌های روستایی خود به عنوان کمک اقتصادی ارسال می‌کنند (۲۱).

طاهرخانی (۲۰۰۲) بیان کردند که اگر چه انگیزه‌های اقتصادی در مهاجرت جوانان روستایی نقشی اساسی دارد، اما مسائل غیراقتصادی همچون رضایت از محل سکونت، تسهیلات محلی، استانداردهای زندگی، نیاز به پیشرفت، رفاه اجتماعی، زندگی بهتر و هدف‌های ارزشی نیز به‌طور معنی‌دار انگیزه مهاجرت جوانان روستایی را افزایش می‌دهد. زمینه و بستر اجتماعی جوانان روستایی تأثیر زیادی بر تصمیم آن‌ها به مهاجرت دارد و تصمیم به مهاجرت یک جوان روستایی نتیجه انتخاب فردی و آزادانه اوست که از طریق ساختار عادت‌های طبقه روستایی شکل می‌گیرد. حمید (۲۰۱۰) در پاکستان به مطالعه مهاجرت زنان بالای ده سال روستایی به شهرها پرداخت و چنین نتیجه گرفت که ازدواج زنان روستایی و داشتن همسر شهری از مهم‌ترین دلایل مهاجرت روستاییان به شهرهای پاکستان بوده و سایر زنان روستایی نیز به علت کمبود زمینه‌های شغلی مهاجرت می‌کنند. جوشارمی (۲۰۱۱) در مطالعه مهاجرت‌های روستا- شهری و عوامل موثر بر آن در نیجریه بیان کردند که بیکاری، نابرابری و مشکلات آموزشی، دلایل خانوادگی، تسهیلات اجتماعی ناکافی، دشواری کار کشاورزی و عوامل بهداشتی مهم‌ترین علل مؤثر بر این نوع مهاجرت‌ها می‌باشد. ژانگ و همکاران (۲۰۱۳) در مطالعه‌ای روی ۸۹ خانوار مهاجر روستا- شهری در چین، ثابت کردند که در نتیجه مهاجرت، با افزایش استقلال اقتصادی همسران، برابری جنسیتی نیز افزایش یافته است. بنابراین، مهاجرت را نمی‌توان برای زنان همواره یک فرصت محدودکننده و تصمیم نادرست قلمداد کرد. نوبهار و قربانی (۱۳۹۹) در پژوهشی به بررسی رابطه علیت فضایی بین مهاجرت، نابرابری درآمد و فقر در شهرستان‌های ایران پرداخته‌اند. نتایج حاصل از مطالعه آنها نشان داد که رابطه بین خالص مهاجرت و نابرابری درآمد به صورت یک‌طرفه از خالص مهاجرت به نابرابری درآمد برقرار بوده است. همچنین برآورد مدل خالص مهاجرت و نابرابری درآمد با استفاده از روش اقتصادسنجی فضایی نشان داد رابطه بین خالص مهاجرت و نابرابری درآمد معکوس بوده و از معناداری بسیار بالایی برخوردار است. به عبارت دیگر، پدیده مهاجرت موجب افزایش نابرابری درآمد در شهرستان‌های مهاجرفرست و کاهش نابرابری درآمد در شهرستان‌های مهاجرپذیر می‌شود. حسین‌زاده و همکاران (۱۳۹۸) نتیجه گرفتند که تضعیف ساختارهای اقتصادی و اجتماعی سبب می‌شود تا

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-27]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.3.14.0]

روستاییان برای به‌دست آوردن فرصت‌های بهتر زندگی به مناطق شهری مهاجرت کنند. بنابراین، مهم‌ترین مشکل منطقه انارچای در شهرستان مشگین‌شهر-اردبیل در سال‌های آتی نبود نیروی کار جوان برای فعالیت در بخش کشاورزی و دامداری خواهد بود. آنها بیان کردند که به‌طور کلی درآمد پایین، نبود بستر مناسب برای ازدواج جوانان، نبود شغل و عدم اطمینان از آینده فرزندان بیشترین تاثیر را بر میزان مهاجرت روستا به شهر دارد.

با توجه به شرایط نسبتا متفاوت در نواحی روستایی استان اردبیل، در این تحقیق پنج شهرستان (در هر شهرستان یک حوزه آبخیز شامل چندین روستا) انتخاب شدند و عوامل اقتصادی اثرگذار بر مهاجرت روستا به شهر خانوارهای مرتعدار و دامدار مورد بررسی قرار گرفت.

مواد و روش‌ها

تحقیق حاضر در استان اردبیل در سال ۱۳۹۹ انجام شد. در ابتدا پنج شهرستان اردبیل، نیر، نمین، سرعین و کوثر در نظر گرفته شدند و سپس در هر شهرستان یک حوزه آبخیز انتخاب شد. در گام بعد در حوزه آبخیز کفتارق اردبیل ۴ روستا (کفتارق، چرنگنیش، دلیکلی‌داش و خواجه‌بلاغی)، در حوزه آبخیز سقزچی‌چای نمین ۳ روستا (سقزچی، حور و تفیه)، در حوزه آبخیز درویش‌چای سرعین ۹ روستا (اجور، آلوارسی، شایق، اسب‌مرز، علی‌داشی، ورنیاب، ویند کلخوران، کلخوران ویند و چای سقرلو)، در حوزه آبخیز لیکوان‌چای کوثر ۹ روستا (قالین قیه، گیلاخدوز، سولولو، قزلو، احمدآباد، رستم‌آباد، بورستان، زند و لیکوان) و در حوزه آبخیز سیاهپوش نیر ۸ روستا (سیاهپوش، خادملو، جق جق، جق جق علیا، دابانلو، سقدل، گلو و پیله‌سهران) به عنوان جامعه آماری انتخاب شدند (شکل ۱). در مجموع، جامعه آماری شامل آبخیزنشینان و ذینفعان ۵ حوزه آبخیز و ۳۳ روستا در استان اردبیل می‌باشد. این مناطق دارای سکنه و جمعیتی برابر با ۱۱۰۴۶ نفر هستند.

روش تحقیق از نوع توصیفی- تحلیلی و ابزار جمع‌آوری اطلاعات پرسشنامه، مشاهده، مصاحبه حضوری و آمارهای جمعیتی روستاها بود. پرسشنامه شامل دو بخش بود که بخش اول شامل اطلاعات توصیفی روستا، مشخصات فردی و حرفه‌ای ساکنان بود. در بخش دو پرسشنامه شامل ۱۵ شاخص، در قالب طیف پنج گزینه‌ای لیکرت از «خیلی کم» تا «خیلی زیاد» بود که تعیین‌کننده عوامل اقتصادی مؤثر بر تمایل افراد جامعه آماری (مرتعداران) به مهاجرت روستا به شهر بود. شاخص‌های مورد مطالعه عبارت بودند از: نبود شغل مناسب در روستا (کد E_1)، نبود فرصت‌های سرمایه‌گذاری، کارآفرینی و اشتغال‌زایی (کد E_2)، درآمد پایین مردم در روستا (کد E_3)، کمبود بازارهای مناسب برای فروش محصولات کشاورزی و دامی (کد E_4)، نبود صنایع تبدیلی و بسته‌بندی محصولات کشاورزی و دامی (کد E_5)، پایین بودن قیمت زمین مسکونی و یا کشاورزی (E_6)، نابرابری امکانات شهر و روستا و خدمات رفاهی و معیشتی (کد E_7)، کمبود زمین کشاورزی (کد E_8)، فرصت‌های اقتصادی بیشتر و دسترسی به مشاغلی با درآمد بیشتر (کد E_9)، کاهش تولید و عدم بهره‌وری اقتصادی مناسب (کد E_{10}) و عدم علاقمندی نسل جوان به استمرار و گسترش فعالیت‌های کشاورزی و دامداری (کد E_{11})، قیمت کم گوشت قرمز به‌خصوص دام سبک (گوسفند و بز) (کد E_{12})، کم بودن قیمت محصولات لبنی (شیر، ماست، کشک، کره و ...) (کد E_{13})، بالا بودن قیمت نهاده‌های دامی (کد E_{14}) و عدم تناسب نوع دام با مراتع منطقه و سوددهی کم (کد E_{15}).

برای تخمین اندازه نمونه از فرمول کوکران استفاده شد (رابطه ۱). با توجه به اینکه مقدار p در دست نمی‌باشد یا تحقیقی مشابه در این مورد در استان اردبیل یافت نشد، بنابراین مقدار p برابر با ۰/۵ در نظر گرفته شد. در این حالت مقدار واریانس به حداکثر خود یعنی ۰/۲۵ رسیده است. زمانی که مقدار p معلوم نباشد، متخصصان آماری مقدار ۰/۵ را توصیه کرده‌اند و مقدار قابل‌قبول (d) را حدود ۱۰ درصد p توصیه می‌کنند. با توجه به فرمول کوکران حجم نمونه ۳۷۲ نفر برآورد شد.

رابطه (۱):

$$n = \frac{Nz^2pq}{Nd^2 + z^2pq} = \frac{11046 \times (1.96)^2 \times 0/5 \times 0/5}{11046 \times 0/05^2 + 1.96^2 \times 0/5 \times 0/5} \simeq 372$$

که در آن N؛ حجم جامعه آماری (۱۱۰۴۶)، n؛ حجم نمونه آماری (۳۷۲)، p؛ نسبت وجود صفت در جامعه آماری ۵۰٪، q؛ نسبت عدم وجود صفت در جامعه آماری ۵۰٪، d؛

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-27]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.3.14.0]

سطح خطا (دقت احتمالی مطلوب) ۰/۰۵ و z؛ ۱/۹۶ در سطح اطمینان ۹۵ درصد است.

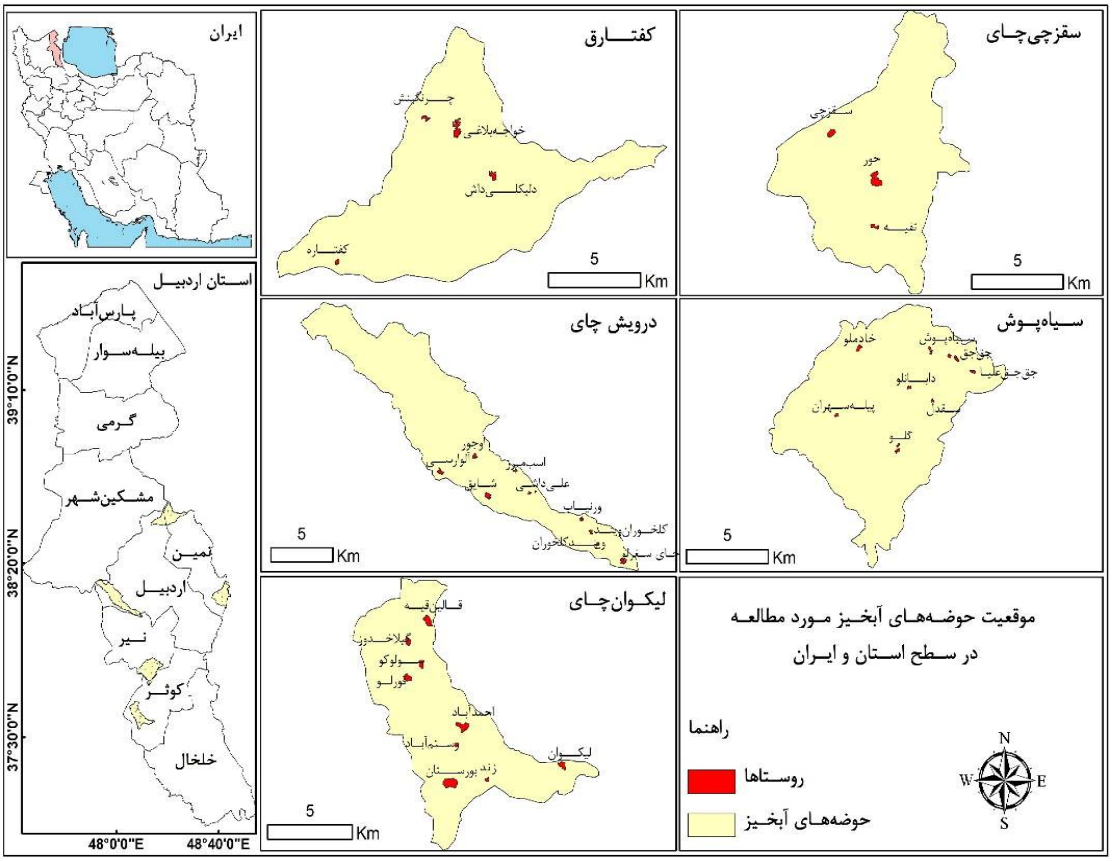

شکل ۱: موقعیت حوزه‌های آبخیز مورد مطالعه در سطح کشور و استان اردبیل

روش نمونه‌گیری تحقیق حاضر چند مرحله‌ای بود. در مرحله اول، با روش نمونه‌گیری طبقه‌ای نسبی و بر اساس نتیجه فرمول کوکران، سهم هر طبقه (حوزه آبخیز) از حجم نمونه کل مشخص شد (جدول ۱). در مرحله بعد، با استفاده از نمونه‌گیری نظام‌مند، پس از انتخاب افراد از طریق مصاحبه عمیق و تکمیل پرسشنامه، اقدام به جمع‌آوری اطلاعات شد. قابل ذکر است که با توجه به هدف تحقیق، در انتخاب افراد برای تکمیل پرسشنامه، جامعه هدف مرتعداران هر روستا بودند، بنابراین نمونه‌برداری به صورت سیستماتیک از مرتعدارن انجام شد. پرسشنامه مورد استفاده در تحقیق، محقق‌ساخت بود. برای این امر در گام نخست با مصاحبه‌های اکتشافی و مرور ادبیات ابعاد (مأخذشناسی)، مجموعه‌ای از شاخص‌های مناسب برای بررسی عوامل اقتصادی موثر بر مهاجرت در نظر گرفته شدند. در گام بعد با تشکیل گروه مرجعی متشکل از متخصصان، پژوهشگران و کارشناسان، گویه‌های مناسب سنجش عوامل موثر بر مهاجرت روستا به شهر در منطقه مورد مطالعه استخراج شدند. اعتبار (روایی) پرسش‌نامه از طریق مراجعه مکرر به جامعه پاسخگو و همچنین استفاده از نظرات متخصصان امر تأیید شد. پایایی (قابلیت اعتماد) پرسشنامه‌ها (در بخش عوامل اقتصادی موثر بر تمایل به مهاجرت شهر-روستا) با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ در نرم‌افزار $SPSS_{ver.22}$ تعیین شد (α=۰/۸۸). مقدار ضریب آلفای کرونباخ نشان می‌دهد که گویه‌ها هم‌مسیر بوده و از هماهنگی و انسجام درونی مناسبی برخوردار هستند.

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-27]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.3.14.0]

جدول ۱: تعداد نمونه برای هریک از حوزه‌های آبخیز مورد بررسی

محدوده مرزی	تعداد در جامعه	درصد در جامعه	تعداد در نمونه
حوزه آبخیز کفتارق (شامل ۴ روستا)	۳۵۰	۳/۱۷	۱۳
حوزه آبخیز سقزچی‌چای (شامل ۳ روستا)	۳۹۱۶	۳۵/۴۵	۱۳۱
حوزه آبخیز درویش‌چای (شامل ۹ روستا)	۴۸۶۳	۴۴/۰۲	۱۶۰
حوزه آبخیز لیکوان‌چای (شامل ۹ روستا)	۱۴۰۷	۱۲/۷۳	۴۸
حوزه آبخیز سیاهپوش (شامل ۸ روستا)	۵۱۰	۴/۶۱	۲۰
کل	۱۱۰۴۶	۱۰۰	۳۷۲

در تحلیل داده‌ها، به‌منظور استخراج خصوصیات جامعه آماری مورد مطالعه از آمار توصیفی با استفاده از آماره‌هایی مانند فراوانی، میانگین، انحراف معیار انجام شد. در بخش استنباطی نیز، برای بررسی وضعیت کلی شاخص‌های اقتصادی موثر بر مهاجرت مرتعداران استان اردبیل از آزمون t تک نمونه استفاده شد. همچنین، برای اولویت‌بندی و شناسایی مهم‌ترین مؤلفه‌های موثر در مهاجرت، آزمون ناپارامتری فریدمن استفاده شد. همچنین، از آزمون کروسکال-والیس نیز برای بررسی تفاوت معنی‌داری بین روستاییان ساکن در حوزه‌های آبخیز مورد مطالعه از نظر شاخص‌های اقتصادی موثر بر مهاجرت روستا به شهر استفاده شد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار $SPSS_{ver.22}$ انجام شد. همچنین، برای ارزیابی میزان همبستگی بین شاخص‌های مورد مطالعه (در بخش عوامل اقتصادی موثر بر تمایل به مهاجرت شهر-روستا) و تهیه نقشه حرارتی (Heatmap)، از ضریب همبستگی اسپیرمن در نرم‌افزار R بهره گرفته شد.

نتایج

نتایج توزیع فراوانی افراد مورد مصاحبه بر حسب سن در جدول (۲) ارائه شده است. نتایج این جدول نشان می‌دهد که ۱۳/۷ درصد پاسخگویان با کمترین فراوانی در گروه سنی ۲۱ تا ۳۰ سال و ۳۱ تا ۴۰ سال و ۵۸/۱ درصد با بیشترین فراوانی در گروه سنی بالای ۵۰ سال هستند.

جدول ۲: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب سن

طبقه‌بندی	تعداد	فراوانی نسبی (٪)	فراوانی نسبی تجمعی (٪)
۲۱ تا ۳۰ سال	۵۱	۱۳/۷	۱۳/۷
۳۱ تا ۴۰ سال	۵۱	۱۳/۷	۲۷/۴
۴۱ تا ۵۰ سال	۵۴	۱۴/۵	۴۱/۹۰
بالای ۵۰ سال	۲۱۶	۵۸/۱	۱۰۰
جمع	۳۷۲	۱۰۰	-

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

نتایج توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب تحصیلات در جدول (۳) ارائه شده است. بر اساس نتایج جدول (۳) ۸/۹ درصد پاسخگویان با کمترین فراوانی تحصیلات دانشگاهی و ۳۶/۵ درصد نیز با بیشترین فراوانی راهنمایی هستند. که این موضوع می‌تواند یکی از نشانه‌های مهاجرت افراد دارای تحصیلات دانشگاهی از نواحی روستایی به مناطق شهری در جستجوی شغل بهتر باشد.

جدول ۳: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب میزان تحصیلات

طبقه‌بندی	تعداد	فراوانی نسبی (٪)	فراوانی نسبی تجمعی (٪)
بی‌سواد	۷۹	۲۱/۲	۲۱/۲
ابتدایی	۳۶	۹/۷	۳۰/۹۰
راهنمایی	۱۳۶	۳۶/۵	۶۷/۴۰
دیپلم	۵۶	۱۵/۱	۸۲/۵۰
تحصیلات دانشگاهی	۳۳	۸/۹	۹۱/۴۰
بدون جواب	۳۲	۸/۶	۱۰۰
جمع	۳۷۲	۱۰۰	-

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-27]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.3.14.0]

توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب شغل اصلی در جدول (۴) ارائه شده است. نتایج این جدول نشان داد که ۰/۳ درصد پاسخگویان با کمترین فراوانی شغل اصلی کشاورزی داشتند و ۸۵/۵ درصد با بیشترین فراوانی به‌طور مشترک شغل اصلی دامداری و کشاورزی داشتند.

جدول ۴: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب شغل اصلی

طبقه‌بندی	تعداد	فراوانی نسبی (٪)	فراوانی نسبی تجمعی (٪)
دامداری	۱۵	۴/۰۰	۴/۰۰
کشاورزی	۱	۰/۳	۴/۳۰
دامداری و کشاورزی	۳۱۸	۸۵/۵	۸۹/۸۰
سایر	۱	۰/۳	۹۰/۱۰
بدون جواب	۳۷	۹/۹	۱۰۰
جمع	۳۷۲	۱۰۰	-

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

نتایج توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب متوسط درآمد در بخش کشاورزی و دامداری در جدول (۵) ارائه شده است. نتایج نشان می‌دهد که میانگین درآمد در بخش کشاورزی برابر با ۱۶/۷۶ میلیون تومان و در بخش دامداری برابر با ۳۰/۹۱ میلیون تومان است. درآمد در بخش دامداری نزدیک به دو برابر درآمد در بخش کشاورزی است، این موضوع نشان می‌دهد که اقتصاد آبخیزنشیان منطقه مورد مطالعه بیشتر وابسته به دامداری است. از طرفی، با توجه به اینکه بیشترین تعداد دام منطقه مورد مطالعه، دام سبک (گوسفند و بز) است و این دام‌ها به اکوسیستم‌های مرتعی وابسته هستند، بنابراین توجه به بهره‌برداری اصولی از این اکوسیستم‌ها و حفاظت از آنها در راستای تامین معیشت و اقتصاد پایدار جوامع محلی ضروری است.

جدول ۵: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب متوسط درآمد سالانه در بخش کشاورزی و دامداری در حوزه‌های آبخیز

متغیر	حوزه آبخیز	میانگین (میلیون تومان)	
درآمد در بخش کشاورزی	کفتارق	۱۵/۰۷	میانگین کل= ۱۶/۷۶
	درویش‌چای	۱۷/۰۳	انحراف معیار= ۶/۲۵
	سیاهپوش	۱۷/۶۸	
	سقزچای	۱۷/۱۶	
	لیکوان‌چای	۱۶/۸۹	
درآمد در بخش دامداری	کفتارق	۲۶/۵۳	میانگین= ۳۰/۹۱
	درویش‌چای	۳۱/۶۷	انحراف معیار= ۱۰/۹۷
	سیاهپوش	۳۱/۷۵	
	سقزچای	۳۲/۲۱	
	لیکوان‌چای	۳۲/۴۰	

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۹

برای توصیف پراکندگی سطح تمایل به مهاجرت مرتعداران، از آماره انحراف معیار از میانگین ISDM به شرح ذیل استفاده شد و مهاجران بر اساس میزان گرایش به مهاجرت به چهار طبقه تقسیم شدند. بر اساس نتایج جدول (۶)، میزان تمایل ۱۳/۴۴ درصد از مرتعدارن در سطح پایین، ۱۶/۱۳ درصد نسبتا پایین، ۴۰/۳۲ درصد نسبتا بالا و ۳۰/۱۰ درصد بالا بود. به طورکلی میزان تمایل به مهاجرت روستا به شهر ۷۰/۴۲ درصد بهره‌برداران، در سطح نسبتا بالا و بالا بوده است.

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-27]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.3.14.0]

جدول ۶: طبقه‌بندی مهاجران از نظر میزان گرایش به مهاجرت روستا به شهر

میزان گرایش به مهاجرت	فراوانی	درصد فراوانی	درصد تجمعی
پایین	۵۰	۱۳/۴۴	۱۳/۴۴
نسبتا پایین	۶۰	۱۶/۱۳	۲۹/۵۷
نسبتا بالا	۱۵۰	۴۰/۳۲	۶۹/۸۹
بالا	۱۱۲	۳۰/۱۰	۱۰۰
مجموع	۳۷۲	۱۰۰	-

در این بخش از تحقیق به بررسی وضعیت کلی شاخص‌های اقتصادی موثر بر مهاجرت روستا به شهر در بین مرتعداران حوزه‌های آبخیز مورد مطالعه در استان اردبیل با استفاده از آزمون t تک نمونه پرداخته شده است (جدول ۷). نتایج نشان می‌دهد، شاخص‌های عدم علاقمندی نسل جوان به استمرار و گسترش فعالیت‌های کشاورزی و دامداری با میانگین ۴/۹۵، فرصت‌های اقتصادی بیشتر و دسترسی به مشاغلی با درآمد بیشتر با میانگین ۴/۹۰، نابرابری امکانات شهر و روستا و خدمات رفاهی و معیشتی با میانگین ۴/۶۱، نبود شغل مناسب در روستا با میانگین ۴/۳۵، درآمد پایین مردم در روستا با میانگین ۴/۰۸، کمبود زمین کشاورزی با میانگین ۴، نبود فرصت‌های سرمایه‌گذاری و کارآفرینی و اشتغال‌زایی با میانگین ۳/۹۹، کاهش تولید و عدم‌بهره‌وری اقتصادی مناسب با میانگین ۳/۹۲ و نبود صنایع تبدیلی و بسته بندی محصولات کشاورزی و دامی با میانگین ۳/۷۲ در وضعیت مطلوب و مثبت قرار داشتند. قابل ذکر است که شاخص‌های کمبود بازارهای مناسب برای فروش محصولات کشاورزی و دامی و پایین بودن قیمت زمین مسکونی و یا کشاورزی به‌صورت منفی برآورد شدند. چراکه روستاییان با توجه به وضعیت حمل و نقل و امکانات موجود، محصولات خود را به بازارهای مناسب می‌رسانند و همچنین با توجه به توان اقتصادی روستاییان، از نظر آنها قیمت زمین مسکونی و کشاورزی مطلوب نیست.

جدول ۷: وضعیت شاخص‌های اقتصادی موثر بر مهاجرت در بین مرتعداران حوزه‌های آبخیز مورد مطالعه

شاخص	میانگین	انحراف معیار	مقدار مورد نظر آزمون= ۳				سطح اطمینان ۹۵٪	
			تفاوت از میانگین	آماره t	df	Sig.	پایین	بالا
E_1	۴/۳۵	۰/۴۷	۱/۳۵	۵۴/۵۲	۳۷۱	۰/۰۰۰	۱/۳۰	۱/۴۰
E_2	۳/۹۹	۰/۰۹	۰/۹۹	۲۱۴/۰۰	۳۷۱	۰/۰۰۰	۰/۹۸	۱/۰۰
E_3	۴/۰۸	۰/۲۸	۱/۰۸	۷۳/۸۱	۳۷۱	۰/۰۰۰	۱/۰۵	۱/۱۰
E_4	۲/۸۶	۰/۴۳	-۰/۱۳	-۶/۱۷	۳۷۱	۰/۰۰۰	-۰/۱۸	-/۰۹
E_5	۳/۷۲	۰/۶۷	۰/۷۲	۲۰/۴۷	۳۷۱	۰/۰۰۰	۰/۶۵	۰/۷۹
E_6	۱/۱۳	۰/۶۲	-۱/۸۶	-۵۷/۷۲	۳۷۱	۰/۰۰۰	-۱/۹۳	-۱/۸۰
E_7	۴/۶۱	۰/۷۶	۱/۶۰	۴۰/۸۴	۳۷۱	۰/۰۰۰	۱/۵۳	۱/۶۸
E_8	۴/۰۰	۰/۰۷	۱/۰۰	۲۵۵/۶۰	۳۷۱	۰/۰۰۰	۰/۹۹	۱/۰۱
E_9	۴/۹۰	۰/۳۰	۱/۹۰	۱۲۰/۳۸	۳۷۱	۰/۰۰۰	۱/۸۷	۱/۹۳
E_{10}	۳/۹۲	۰/۲۸	۰/۹۲	۶۱/۷۸	۳۷۱	۰/۰۰۰	۰/۸۹	۰/۹۵
E_{11}	۴/۹۵	۰/۲۱	۱/۹۵	۱۷۵/۱۸	۳۷۱	۰/۰۰۰	۱/۹۲	۱/۹۷
E_{12}	۴/۰۰	۰/۱۸	۱/۰۰	۳۱/۳۱	۳۷۱	۰/۰۰۰	۰/۹۹	۱/۰۱
E_{13}	۲/۴۲	۰/۴۶	-۰/۵۸	-۱۲/۴۸	۳۷۱	۰/۰۰۰	-۰/۱۶	-/۰۸
E_{14}	۳/۹۵	۰/۵۸	۰/۹۵	۵/۱۷	۳۷۱	۰/۰۰۰	۰/۸۹	۰/۹۵
E_{15}	۱/۱۰	۰/۲۵	-۱/۹۰	-۱۱۵/۱۴	۳۷۱	۰/۰۰۰	-۱/۸۲	-۱/۷۰

نتایج حاصل از آزمون فریدمن نشان داد که اهمیت و رتبه عوامل اقتصادی موثر بر مهاجرت در بین مرتعداران، با یکدیگر اختلاف معنی‌داری دارد (Sig<0.01) و افراد مورد مصاحبه رتبه‌بندی مختلفی برای عوامل موثر در مهاجرت قائل هستند (جدول ۸).

همچنین بر اساس نتایج جدول (۹) مهم‌ترین شاخص‌های اقتصادی موثر در مهاجرت روستا به شهر «عدم

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-27]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.3.14.0]

علاقمندی نسل جوان به استمرار و گسترش فعالیت‌های کشاورزی و دامداری» (میانگین رتبه=۹/۷۸)، « فرصت‌های اقتصادی بیشتر و دسترسی به مشاغلی با درآمد بالاتر در شهر» (میانگین رتبه=۹/۵۶) و « نابرابری امکانات شهر و روستا و خدمات رفاهی و معیشتی» (میانگین رتبه=۸/۸۸) بودند. بر اساس نتایج، بیشترین تاثیر مربوط به شاخص «عدم علاقمندی نسل جوان به استمرار و گسترش فعالیت‌های کشاورزی و دامداری» در میزان مهاجرت به شهر است. قابل ذکر است که سایر شاخص‌های اقتصادی موردنظر نیز در مهاجرت روستا به شهر مرتعداران تاثیرگذار هستند، ولی میزان اثر آنها نسبت به شاخص‌های E_{11}، E_9، E_7 و E_1 کمتر بوده است.

جدول ۸: نتایج آزمون فریدمن به‌منظور بررسی معنی‌داری تفاوت عوامل اقتصادی تاثیرگذار بر مهاجرت روستا به شهر

تعداد	مقدار آماره کای-اسکور	درجه آزادی	سطح معنی داری
۳۵۷	۲۹۹۹/۹۷	۱۰	۰/۰۰۰

جدول ۹: اولویت‌بندی عوامل اقتصادی موثر بر مهاجرت روستا به شهر بر اساس آزمون فریدمن

شاخص	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین رتبه	رتبه
عدم علاقمندی نسل جوان به استمرار و گسترش فعالیت‌های کشاورزی و دامداری (E_{11})	۰	۰	۰	۱۸	۳۵۴	۹/۷۸	۱
فرصت‌های اقتصادی بیشتر و دسترسی به مشاغلی با درآمد بالاتر در شهر (E_9)	۰	۰	۱	۳۴	۳۳۷	۹/۵۶	۲
نابرابری امکانات شهر و روستا و خدمات رفاهی و معیشتی (E_7)	۰	۹	۳۶	۴۶	۲۸۱	۸/۸۸	۳
نبود شغل مناسب در روستا (E_1)	۰	۰	۰	۲۴۲	۱۳۰	۶/۹۹	۴
درآمد پایین مردم در روستا (E_3)	۰	۰	۱	۳۴۰	۳۱	۵/۸۲	۵
قیمت کم گوشت قرمز به‌خصوص دام سبک (گوسفند و بز) (E_{12})	۲	۵	۵	۳۳۰	۳۰	۵/۸۰	۶
بالا بودن قیمت نهاده‌های دامی (E_{14})	۰	۰	۲	۱۰	۳۶۰	۵/۷۳	۷
کمبود زمین کشاورزی (E_8)	۰	۰	۰	۳۷۰	۲	۵/۶۶	۸
نبود فرصت‌های سرمایه‌گذاری و کارآفرینی و اشتغال‌زایی (E_2)	۰	۰	۰	۰	۳۷۲	۵/۶۳	۹
کاهش تولید و عدم بهره‌وری اقتصادی مناسب (E_{10})	۰	۰	۳۱	۳۳۹	۲	۵/۳۱	۱۰
نبود صنایع تبدیلی و بسته‌بندی محصولات کشاورزی و دامی (E_5)	۱	۴۳	۱۱	۳۱۵	۰	۵/۱۸	۱۱
کمبود بازارهای مناسب برای فروش محصولات کشاورزی و دامی (E_4)	۱۱	۳۱	۳۲۷	۲	۰	۲/۱۳	۱۲
کم بودن قیمت محصولات لبنی (شیر، ماست، کشک، کره و ...) (E_{13})	۲۱	۲۱	۳۲۱	۸	۰	۲/۴۳	۱۳
پایین بودن قیمت زمین مسکونی و یا کشاورزی (E_6)	۳۵۶	۰	۰	۱۵	۱	۱/۰۴	۱۴
عدم تناسب نوع دام با مراتع منطقه و سوددهی کم (E_{15})	۳۵۶	۰	۰	۱۵	۱	۱/۰۰	۱۵

نتایج تجزیه واریانس (کروسکال-والیس) فاکتورهای اقتصادی موثر بر مهاجرت در جدول (۱۰) ارائه شده است. همان‌طور که نتایج این آزمون نشان می‌دهد، به‌جز شاخص‌های E_1 و E_4، سایر شاخص‌ها در بین مرتعداران حوزه‌های آبخیز کفتارق، درویش‌چای، سیاهپوش، سقزچی‌چای و لیکوان‌چای از نظر آماری با هم اختلاف معنی‌داری نداشتند.

جدول ۱۰: نتایج تجزیه واریانس شاخص‌های اقتصادی موثر بر مهاجرت روستا به شهر بر اساس آزمون کروسکال والیس

	E_1	E_2	E_3	E_4	E_5	E_6	E_7	E_8	E_9	E_{10}	E_{11}	E_{12}	E_{13}	E_{14}	E_{15}
مقدار آماره کروسکال-والیس (H)	۸/۷۴	۰/۰۰	۰/۵۶	۴/۵۹	۳/۷۹	۰/۶۳	۱/۲۰	۲/۶۴	۰/۱۲	۱/۹۹	۲/۱۱	۲/۱۴	۲/۱۱	۱/۲۹	۲/۱۴
درجه آزادی	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴	۴
Sig.	*	ns	ns	*	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns	ns

**تفاوت معنی‌دار در سطح احتمال ۱ درصد، *تفاوت معنی‌دار در سطح احتمال ۵ درصد و ns عدم معنی‌داری را نشان می‌دهد.

نتایج مقایسه میانگین رتبه مرتعداران در حوزه‌های مورد مطالعه در جدول (۱۱) ارائه شده است. نتایج این جدول نشان می‌دهد که در مورد شاخص‌های دارای اختلاف معنی‌دار، در شاخص E_1 (نبود شغل مناسب در روستا)، حوزه آبخیز درویش‌چای سرعین دارای بیشترین میانگین رتبه (۱۹۸/۸۹) بوده است. در شاخص E_4 (کمبود بازارهای

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-27]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.3.14.0]

مناسب برای فروش محصولات کشاورزی و دامی)، حوزه آبخیز کفتارق اردبیل دارای بیشترین رتبه (۲۰۷/۰۰) بوده است.

جدول ۱۱: مقایسه میانگین رتبه مرتعداران پنج حوزه آبخیز از نظر عوامل اقتصادی موثر بر مهاجرت

شاخص	حوزه آبخیز	تعداد پرسشنامه	میانگین رتبه	شاخص	حوزه آبخیز	تعداد پرسشنامه	میانگین رتبه
E_1	کفتارق	۱۳	۱۳۵/۳۱	E_9	کفتارق	۱۳	۱۸۹/۷۳
	درویش‌چای	۱۶۰	۱۹۸/۸۹		درویش‌چای	۱۶۰	۱۸۶/۵۰
	سیاهپوش	۲۰	۱۸۶/۱۰		سیاهپوش	۲۰	۱۸۵/۴۵
	سقزچای	۱۳۱	۱۸۰/۶۳		سقزچای	۱۳۱	۱۸۷/۰۱
	لیکوان‌چای	۴۸	۱۷۵/۲۵		لیکوان‌چای	۴۸	۱۸۴/۶۸
E_2	کفتارق	۱۳	۱۸۶/۵۰	E_{10}	کفتارق	۱۳	۲۰۱/۰۰
	درویش‌چای	۱۶۰	۱۸۶/۵۰		درویش‌چای	۱۶۰	۱۸۸/۱۰
	سیاهپوش	۲۰	۱۸۶/۵۰		سیاهپوش	۲۰	۱۹۱/۷۵
	سقزچای	۱۳۱	۱۸۶/۵۰		سقزچای	۱۳۱	۱۸۴/۰۵
	لیکوان‌چای	۴۸	۱۸۵/۷۷		لیکوان‌چای	۴۸	۱۸۱/۷۳
E_3	کفتارق	۱۳	۱۸۴/۳۵	E_{11}	کفتارق	۱۳	۱۹۵/۵۰
	درویش‌چای	۱۶۰	۱۹۰/۰۵		درویش‌چای	۱۶۰	۱۸۵/۰۴
	سیاهپوش	۲۰	۱۸۶/۵۰		سیاهپوش	۲۰	۱۹۵/۵۰
	سقزچای	۱۳۱	۱۸۸/۴۹		سقزچای	۱۳۱	۱۸۶/۹۸
	لیکوان‌چای	۴۸	۱۸۶/۹۶		لیکوان‌چای	۴۸	۱۸۳/۸۸
E_4	کفتارق	۱۳	۲۰۷/۰۰	E_{12}	کفتارق	۱۳	۲۱۵/۰۰
	درویش‌چای	۱۶۰	۱۷۹/۵۳		درویش‌چای	۱۶۰	۱۹۰/۹۷
	سیاهپوش	۲۰	۱۸۹/۰۵		سیاهپوش	۲۰	۱۸۵/۳۳
	سقزچای	۱۳۱	۱۹۰/۵۶		سقزچای	۱۳۱	۱۸۹/۷۵
	لیکوان‌چای	۴۸	۱۹۲/۰۴		لیکوان‌چای	۴۸	۱۹۰/۱۳
E_5	کفتارق	۱۳	۲۱۵/۰۰	E_{13}	کفتارق	۱۳	۲۰۴/۴۳
	درویش‌چای	۱۶۰	۱۸۰/۹۷		درویش‌چای	۱۶۰	۱۹۹/۰۸
	سیاهپوش	۲۰	۱۸۶/۳۵		سیاهپوش	۲۰	۱۸۹/۷۰
	سقزچای	۱۳۱	۱۸۸/۷۶		سقزچای	۱۳۱	۱۹۲/۸۵
	لیکوان‌چای	۴۸	۱۹۱/۱۳		لیکوان‌چای	۴۸	۱۸۸/۹۴
E_6	کفتارق	۱۳	۱۷۸/۵۰	E_{14}	کفتارق	۱۳	۱۹۸/۵۰
	درویش‌چای	۱۶۰	۱۸۶/۶۷		درویش‌چای	۱۶۰	۱۹۵/۰۴
	سیاهپوش	۲۰	۱۸۷/۷۸		سیاهپوش	۲۰	۱۹۰/۵۰
	سقزچای	۱۳۱	۱۸۷/۰۰		سقزچای	۱۳۱	۱۸۳/۹۲
	لیکوان‌چای	۴۸	۱۸۶/۲۳		لیکوان‌چای	۴۸	۱۸۶/۸۳
E_7	کفتارق	۱۳	۲۰۴/۴۲	E_{15}	کفتارق	۱۳	۱۸۸/۰۰
	درویش‌چای	۱۶۰	۱۸۹/۰۴		درویش‌چای	۱۶۰	۱۸۲/۳۲
	سیاهپوش	۲۰	۱۷۹/۷۳		سیاهپوش	۲۰	۱۸۸/۵۰
	سقزچای	۱۳۱	۱۸۲/۸۵		سقزچای	۱۳۱	۱۹۸/۰۰
	لیکوان‌چای	۴۸	۱۸۵/۹۴		لیکوان‌چای	۴۸	۱۷۸/۰۳
E_8	کفتارق	۱۳	۱۷۸/۰۰				
	درویش‌چای	۱۶۰	۱۸۰/۳۲				
	سیاهپوش	۲۰	۱۷۸/۰۰				
	سقزچای	۱۳۱	۱۷۸/۰۰				
	لیکوان‌چای	۴۸	۱۷۸/۰۰				

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-27]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.3.14.0]

نتایج حاصل از ضریب همبستگی اسپیرمن بین مولفه‌های اقتصادی موثر بر مهاجرت مرتعداران، در شکل (۲) نشان داده شده است. نقشه حرارتی (Heatmap) حاصل از همبستگی، ارتباط بین شاخص‌ها را بر اساس اندازه و رنگ دایره‌های داخل نقشه نشان می‌دهد. دایره‌های آبی همبستگی مثبت و دایره‌های قرمز و نارنجی همبستگی منفی بین شاخص‌ها را نشان می‌دهند (راهنمای نقشه در سمت راست). همچنین هر چه اندازه دایره‌ها بزرگتر باشد، میزان همبستگی بین شاخص‌ها نیز بیشتر است. به‌عنوان مثال، شاخص E_7 (نابرابری امکانات شهر و روستا و خدمات رفاهی و معیشتی) با شاخص E_{12} (قیمت کم گوشت قرمز به‌خصوص دام سبک (گوسفند و بز)) دارای همبستگی مثبت و مقدار ضریب برابر ۰/۹۳۳ (r=0.933) است. همچنین، شاخص E_7 (نابرابری امکانات شهر و روستا و خدمات رفاهی و معیشتی) با شاخص E_1 (نبود شغل مناسب در روستا) دارای همبستگی منفی و مقدار ضریب برابر ۰/۷۴۱- (r=-0.741) است.

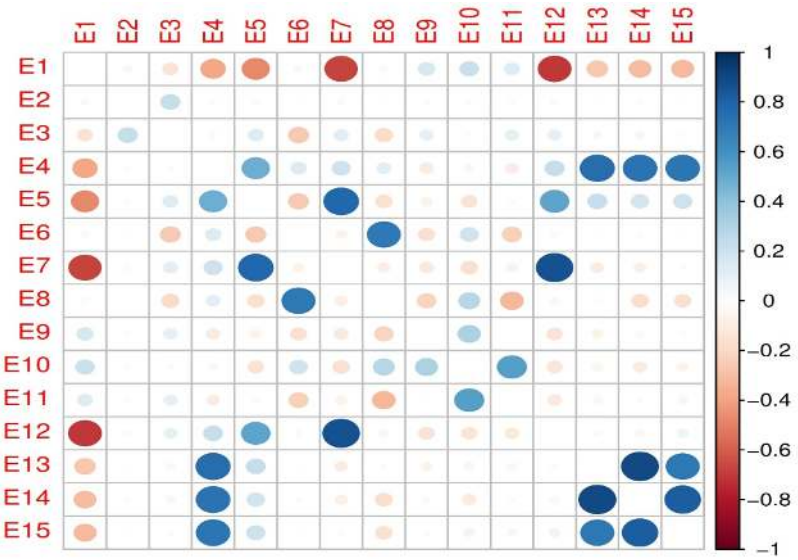

شکل ۲: نقشه حرارتی (Heatmap) حاصل از ضریب همبستگی اسپیرمن (r) بین شاخص‌های اقتصادی موثر بر مهاجرت بهره‌برداران

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج توزیع فراوانی افراد مورد مصاحبه بر حسب سن نشان داد که بیشترین فراوانی مربوط به گروه سنی بالای ۵۰ سال است. این موضوع نشان می‌دهد که افراد جوان و نیروی فعال کار از روستاها به مناطق شهری مهاجرت کرده‌اند. این بحث خود از مسائل و مشکلات مربوط به مهاجرت روستاییان به مناطق شهری است. بنابراین به نظر می‌رسد که جوانان تمایل بیشتری به مهاجرت داشته‌اند و بیشتر افراد میانسال در روستاها باقی مانده‌اند. در این ارتباط موتاندوا و همکاران (۲۰۱۱) بیان کردند جوانانی که در سن ۱۷ تا ۲۲ سالگی هستند، احتمال مهاجرت بیشتری دارند.

نتایج توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب تحصیلات نشان داد که بیشترین تعداد پاسخگویان، دارای تحصیلات راهنمایی (۳۶/۵ درصد) و کمترین تعداد پاسخگویان دارای تحصیلات دانشگاهی (۸/۹ درصد) بودند. این موضوع می‌تواند یکی از نشانه‌های مهاجرت افراد دارای تحصیلات دانشگاهی از نواحی روستایی به مناطق شهری در جستجوی شغل بهتر باشد.

میانگین درآمد مردم در بخش کشاورزی حوزه‌های آبخیز مورد مطالعه، برابر با ۱۶/۷۶ میلیون تومان و در بخش دامداری برابر با ۳۰/۹۱ میلیون تومان است. به عبارت دیگر، درآمد مردم در بخش دامداری تقریبا دو برابر بخش کشاورزی بوده است. این موضوع یکی از دلایلی است که نشان می‌دهد در همه مناطق مورد مطالعه شغل دامداری

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-27]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.3.14.0]

غالب بوده و با توجه به اینکه بیشترین تعداد دام موجود در استان اردبیل دام سبک (گوسفند و بز) وابسته به مراتع است، بنابراین از مراتع نیز بهره‌برداری بیشتری می‌شود. این موضوع سبب می‌شود که بهره‌برداری از مراتع با شدت بیشتری انجام شود. از آنجاییکه این اکوسیستم‌های مرتعی از منابع ارزشمند تامین علوفه موردنیاز دام و در نتیجه تامین معیشت و اقتصاد پایدار جوامع محلی هستند، بنابراین توجه به بهره‌برداری اصولی و حفاظت از این اکوسیستم‌ها ضروری می‌باشد. در این ارتباط قبادی و همکاران (۱۴۰۰) بیان کردند که تعداد بهره‌بردار زیاد و شیوه بهره‌برداری مشاعی بیشترین تاثیر را در تخریب مراتع دارد. همچنین، تعداد دام، هزینه‌های زیاد زندگی و وضعیت اقتصادی ضعیف بهره‌برداران مرتعی برای گذراندن امرار معاش در روستا از عوامل موثر تخریب مراتع محسوب می‌شوند. بنابراین، از آنجائی‌که روستائیان برای تامین علوفه موردنیاز دام با کمبود مراتع مواجه هستند، می‌توان با واگذاری طرح‌های مرتعداری و اصلاح مراتع به ذینفعان با رعایت ضوابط و اجرای مدیریت برنامه‌ریزی شده در کاهش تخریب مراتع و در نتیجه بهبود وضعیت مراتع و وضعیت اقتصادی مرتعداران روستایی اقدام نمود. این موضوع می‌تواند در کاهش مهاجرت و ایجاد جاذبه در روستا برای جوانان نیز موثر باشد.

همچنین نتایج نشان داد که حدود ۷۰ درصد پاسخ‌دهندگان، تمایل به مهاجرت روستا-شهر بالا و نسبتا بالا داشتند. که این نشان می‌دهد در صورت داشتن توانایی لازم برای اداره زندگی در شهرها شامل پیدا کردن شغل و کسب درآمد، تامین مسکن و ...، بسیاری از مرتعدارن تمایل به خروج از روستاها دارند.

نتایج تحقیق حاضر نشان داد که مهم‌ترین شاخص‌های اقتصادی موثر بر مهاجرت روستا به شهر «عدم علاقمندی نسل جوان به استمرار و گسترش فعالیت‌های کشاورزی و دامداری» (میانگین رتبه=۹/۷۸)، « فرصت‌های اقتصادی بیشتر و دسترسی به مشاغلی با درآمد بالاتر در شهر» (میانگین رتبه=۹/۵۶) و «نابرابری امکانات شهر و روستا و خدمات رفاهی و معیشتی» (میانگین رتبه=۸/۸۸) بودند. بیشترین تاثیر مربوط به شاخص «عدم علاقمندی نسل جوان به استمرار و گسترش فعالیت‌های کشاورزی و دامداری» در میزان مهاجرت به شهر است. به نظر می‌رسد با توجه به سختی فعالیت‌های کشاورزی، دامداری و مرتعداری در نواحی روستایی و عشایری، امروزه جوانان علاقه کمتری به این مشاغل نشان می‌دهند. همچنین، تغییرات اقلیمی که در دهه‌های اخیر اتفاق افتاده است و باعث کاهش پوشش گیاهی و در نتیجه تخریب اکوسیستم‌های مرتعی، کاهش تولید محصولات زراعی، بهره‌وری پایین و گاهی آسیب به محصولات (آسیب ناشی از گرمای شدید و یا برودت هوا) در نواحی روستایی شده است، دلایلی از عدم علاقه‌مندی جوانان روستایی به انجام فعالیت‌های کشاورزی و دامداری می‌باشد. به‌علاوه، افزایش نرخ تورم سال‌های اخیر و قیمت نهاده‌های کشاورزی و دامداری نیز بر عدم علاقه‌مندی جوانان به فعالیت‌های کشاورزی، دامداری و مرتعداری افزوده است، که این موارد سبب ایجاد عوامل دافعه و در نتیجه افزایش مهاجرت روستا به شهر می‌شوند. قابل ذکر است در بخش دامداری روستایی، مدتی از سال دام با استفاده از علوفه دستی تغذیه می‌شود و مدتی از سال از مراتع چرا می‌کند. بر این اساس با توجه به تورم زیاد قیمت علوفه دامی (جو، یونجه، کنسانتره و ...)، بسیاری از مرتعداران اقدام به فروش دام مولد کرده و از روستا به شهر خارج شده‌اند. در مقابل، فرصت‌های اقتصادی مناسب‌تر و دسترسی به مشاغل با درآمد بیشتر، شرایط اقتصادی پایدارتر و مستقل از تغییرات اقلیمی و همچنین سهولت انجام کار نسبت به مشاغل روستایی، می‌تواند باعث جاذبه بیشتر مناطق شهری باشند که سبب مهاجرت نسل جوان از نواحی روستایی به مناطق شهری شود. از طرفی، توزیع ناعادلانه درآمد، وجود خدمات بهداشتی، امکانات تفریحی و ورزشی مناسب نیز در مناطق شهری سبب افزایش مهاجرت روستا به شهر می‌شود. در این ارتباط حسین‌زاده و همکاران (۱۳۹۸) بیان کردند که درآمد پایین در نواحی روستایی، نبود بستر مناسب برای ازدواج جوانان، کمبود شغل و عدم اطمینان از آینده فرزندان، نبود سرمایه‌گذاری، انگیزه پیشرفت تحصیلی و شغلی، کاهش تولید و عدم بهره‌وری، نبود فرصت‌های شغلی و اقتصادی، کمبود امکانات تفریحی، تبلیغات کاذب رسانه‌ها، و سهولت و آسایش در زندگی شهری بیشترین تاثیر را بر میزان مهاجرت روستا به شهر دارد. به‌علاوه،

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-27]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.3.14.0]

طاهرخانی (۱۳۸۱) بیان می‌کند که گرایش به مهاجرت در صورت راضی نبودن از محیط زندگی امری بدیهی است. اگر چه انگیزه‌های اقتصادی در مهاجرت جوانان روستایی نقشی اساسی دارد، اما مسائل غیراقتصادی همچون تسهیلات محلی، رضایت از محل سکونت، نیاز به پیشرفت، استانداردهای زندگی، رفاه اجتماعی، زندگی بهتر و هدف‌های ارزشی نیز به‌طور معنی‌دار انگیزه مهاجرت جوانان روستایی را افزایش می‌دهند. شمس‌الدینی و گرجیان (۲۰۱۰) گزارش دادند که عوامل اقتصادی از جمله جستجوی شغل و دستیابی به درآمد بیشتر در شهرها، بیشترین تاثیر را در کوچ مهاجران دارد. بادلو و همکاران (۲۰۲۱) بیان می‌کند که علت اصلی مهاجرت روستاییان به شهرها در منطقه سونیانی کشور غنا، دسترسی به فرصت‌های شغلی بهتر است. ایشان بیان می‌کند که انتظار اصلی مهاجران به حداکثر رساندن درآمد و ایجاد مشاغل مناسب است. از سوی دیگر، چالش اساسی بسیاری از مهاجران، هزینه بالای اجاره‌بها در مناطق شهری است که منجر به ظهور محله‌های فقیرنشین در حاشیه شهرها می‌شود، از این رو ایشان پیشنهاد می‌دهند که دولت از طریق ایجاد شغل و تأمین امکانات زیربنایی در روستاها از مهاجرت آنها به مناطق شهری بکاهد. تانگ و لو (۲۰۲۱) نیز بیان می‌کنند که عوامل اقتصادی مهم‌ترین مولفه‌هایی هستند که منجر به مهاجرت جمعیت می‌شوند. آنها معتقدند در حال حاضر، تفاوت‌های قابل توجهی بین توسعه اقتصادی شهری و روستایی در چین وجود دارد. اثر دافعه-جاذبه ناشی از تفاوت در سطوح توسعه اقتصادی بین مناطق روستایی و شهری نیز منجر به مهاجرت گسترده مردم روستا به شهر می‌شود. بنابراین، دگرگونی اقتصاد روستایی باعث ایجاد انعطاف‌پذیری جمعیت می‌شود و نواحی روستایی را برای سایر ساکنان شهری و روستایی جذاب‌تر می‌کند و به تدریج مهاجرت جمعیت از یک سیستم روستا به شهر به یک سیستم اقتصاد شهری - روستایی تبدیل خواهد شد.

نتایج آزمون کروسکال-والیس نشان داد، به‌جز شاخص‌های E_1 (نبود شغل مناسب در روستا) و E_4 (کمبود بازارهای مناسب برای فروش محصولات کشاورزی و دامی)، سایر شاخص‌ها در بین آبخیزنشینان حوزه‌های کفتارق، درویش‌چای، سیاهپوش، سقزچی‌چای و لیکوان‌چای از نظر آماری با هم اختلاف معنی‌داری نداشتند. این موضوع نشان می‌دهد که زیرساخت‌ها و شرایط اقتصادی مرتعداران روستایی در حوزه‌های آبخیز موردمطالعه در استان اردبیل دارای شرایط نسبتا مشابهی هستند و عوامل اقتصادی موثر در مهاجرت در بین جوامع محلی نسبتا شبیه به یکدیگر است. تفاوت در شاخص‌های E_1 و E_4 در بین پاسخگویان نیز می‌تواند ناشی از دوری و نزدیکی این مناطق به مرکز استان و یا امکانات و بازارهای در دسترس روستاییان باشد.

به‌دلیل مشکلات و معضلات مختلفی مانند کاهش تولیدات کشاورزی و دامداری، کمبود تولیدات استراتژیک مانند گوشت قرمز و غلات اساسی (از قبیل گندم)، افزایش قیمت محصولات زراعی و دامی، فقر مزمن، ناامنی غذایی، معضلات فرهنگی و اجتماعی ناشی از مهاجرت روستاییان به جوامع شهری، همواره اقتصاددان‌ها و سیاست‌مداران دنبال کاهش مهاجرت روستا به شهر هستند. بنابراین، توجه به نیازهای جوامع روستایی و به‌ویژه نسل جوان، ایجاد اشتغال پایدار در روستاها و ... می‌تواند از مهاجرت بی‌رویه روستا به شهر بکاهد. در تحقیق حاضر، نکته قابل توجه این است که بررسی‌های میدانی و مصاحبه‌های به‌عمل آمده از مرتعدارن نواحی روستایی منطقه موردمطالعه نشان می‌دهد، به‌دلیل وضعیت تورم سال‌های اخیر، هزینه‌های زیاد زندگی در شهر، افزایش اجاره بهای مسکن، مشکلات مربوط به کاهش ظرفیت تولید کارخانجات صنعتی، تعطیل‌شدن برخی مشاغل و ورشکستی‌ها و ... در مناطق شهری و از سوی دیگر بهبود وضعیت نسبی امکانات رفاهی در برخی روستاها، افزایش نسبی قیمت محصولات کشاورزی و باغی، افزایش قیمت تولیدات دامی از جمله گوشت قرمز و لبنیات، بازگشت فصلی و تابستانه برخی افراد مهاجرت کرده به روستا در برخی نواحی روستایی، سبب مهاجرت معکوس شده است. بنابراین توجه مسئولین به این نکات و ارائه نهاده‌های دامی و کشاورزی به روستائیان، می‌تواند در کاهش مهاجرت روستا به شهر و در نتیجه کاهش تبعات آن موثر باشد. طاهرخانی (۲۰۰۲) بیان می‌کند که گرایش به مهاجرت در صورت راضی نبودن از محیط زندگی امری بدیهی است و تاکید می‌کند که مهاجرت در عمل مستلزم بسترهای مناسب در مبدا و مقصد است. ایشان بیان می‌کند که مطمئن نبودن از داشتن پایگاه

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-27]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.3.14.0]

اقتصادی مناسب در شهر و نیز برخورداری از شرایط شغلی و محل سکونت مناسب در روستا از مهم‌ترین دلایل عدم مهاجرت جوانان روستایی است. بنی‌اسدی و همکاران (۱۳۹۲: ۱۹۱) نیز بیان کردند که بهبود توزیع درآمد، افزایش مخارج دولتی در عمران روستاها، کاهش شکاف دستمزد بین شهر و روستا و همچنین سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی منجر به کاهش روند مهاجرت روستا به شهر می‌شود. همچنین، تانگ و لو (۲۰۲۱) گزارش دادند که اگرچه مهاجرت روستا به شهر همچنان شکل غالب مهاجرت در چین است، اما مهاجرت شهر به روستا و مهاجرت برگشتی نیز متداول هستند و این دو با هم رابطه مثبت دارند. علاوه بر این، آنها بیان کردند توسعه اقتصادی، اجتماعی و فضایی در نواحی روستایی باعث تشویق مهاجران و مهاجرت مجدد روستایی (شهر به روستا) می‌شود. بنابراین، قابل پیش‌بینی است که مهاجرت شهر به روستا و مهاجرت برگشتی به‌طور فزآینده‌ای در چین رایج شود.

به‌طور کلی با توجه به اینکه مولفه‌های اقتصادی از تاثیرگذارترین عوامل مهاجرت روستا به شهر هستند، می‌توان با توسعه اقتصادی نواحی روستایی، توجه به نیازهای روستاییان و به‌ویژه نسل جوان، کاهش نابرابری درآمد، افزایش عدالت اقتصادی، توسعه زیرساخت‌ها، بهبود امکانات رفاهی، ایجاد اشتغال پایدار در روستاها، ارائه تسهیلات کم‌بهره به مرتعداران و کشاورزان، تامین نهاده‌های دامی و کشاورزی برای روستاییان و ... سبب کاهش مهاجرت روستا به شهر و حتی مهاجرت معکوس شهر به روستا شد. نکته قابل ذکر آن است که بایستی فرصت‌ها و تهدیدهای مهاجرت معکوس نیز مدنظر تصمیم‌گیران ارگان‌های ذی‌ربط باشد.

References

1. Adewale, J. G., 2005. Socio-Economic Factors Associated with Urban-Rural Migration in Nigeria: A Case Study of Oyo State, Nigeria. Journal of Human Ecology, 17(1): 13–16.
2. Ajaero, C.K. & P.C. Onokala, 2013. The Effects of Rural-Urban Migration on Rural Communities of Southeastern Nigeria. International Journal of Population Research, ID 610193.
3. Amare, M., L. Hohfeld, S. Jitsuchon & H. Waibel, 2012. Rural–Urban Migration and Employment Quality: A Case Study from Thailand, ADB Economics Working Paper Series No. 309, 27 p.
4. Arif, I., 2020. The determinants of international migration: Unbundling the role of economic, political and social institutions. The World Economy, 43(6):1699-1729.
5. Badolo, A., 2021. The effect of rural-urban migration on socioeconomic status. A case of sunyani municipal area of Ghana. International Journal of Environment and Pollution, 8(11): 129-152.
6. Baniasadi, M., M. Zare mehrjouee & H. Varmzyari. 2013. Economic factors affecting rural migration in Iran. Journal of Agricultural Economics Research, 5(17): 183-196.
7. Bostani, A.R. & Kh. Javani. 2014. Consequences of job migration of rural households to Arab countries Case: Central part of Larestan city. Journal space Economy & Rural Development, 3(7): 93-105.
8. Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2016. Addressing rural youth migration at its root causes: A conceptual framework. 4 p.
9. Ghobadi, L., M. Moameri & M. Abbasi Khalaki, 2021. Factors affecting on rangelands degradation among ranchers in Namin County's rural areas. Journal space Economy & Rural Development, 10(2): 213-234.
10. Hamid, Sh., 2010. Rural to urban migration in Pakistan the gender perspective, Pakistan Institute of Development Economics. Working Papers, NO 56, 21 p.
11. Harris, J. & M. Todaro, 1970. Migration, Unemployment and Development: A Two Sector Analysis. American Economic Review, 60: 126-142.
12. Hosseinzadeh, A., M. Moameri, A. Ghorbani & M. Mofidi. 2020. Economic and social factors affecting rural migration Case: Rural customary systems in Anarchy area of Meshginshahr. Journal space Economy & Rural Development, 8(4): 243-259.
13. Iderawumi, A.M. & I. Mubarakat, 2019. Effect of Rural-Urban Migration on Education and Economics Development. American Journal of Trade and Policy, 6(1): 7-12.
14. Joshua-Remi, A., A. Ibrahim-Adegoke & A.O. Nurain, 2011. An appraisal of the factors influencing rural-urban migration in some selected local government areas of Lagos State, Nigeria, Journal of Sustainable Development. 4(3): 136-141.
15. Meng, X. & D. Zhang, 2013. The Social Impact of Rural-Urban Migration on Urban. Natives. Research School of Economics, CBE, Australian National University, Canberra, ACT 0200, Australia, 45p.

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-27]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.3.14.0]

16. Mutandwa, E., N.K. Taremwa, P. Uwimana, C. Gakwandi & F. Mugisha, 2011. An Analysis of itheDeterminants of Rural to Urban Migration Among Rural Youths in Northern and Western Provinces of Rwanda. Rwanda Journal, VOL. 22, 41 p.
17. Nguyen, L.D., K. Raabe & U. Grote, 2015. Rural–Urban Migration, Household Vulnerability, and Welfare in Vietnam. World Development, 71(8): 79–93.
18. Nobahar, E. & F. Ghorbani, 2021. Spatial Causality between Migration, Income Inequality and Poverty in Iranian Cities. Economic Growth and Development research *(EGDR),* 11(43): 83-102.
19. Nouri, S.H., H. Beikmohammadi, A. Taghdisi & P. Shafiee, 2010. Prioritization of Iranian Rural Small Industries and Workshops in Ardestan County Using Delphi Technique. Journal of Village and Development*,* 13(2): 61-79.
20. Rye, J. F., 2011. Youth migration, rurality and class: a Bourdieusian approach. European Urban and Regional Studies, 18(2): 170-183.
21. Shamsodini, A. & P. Gorjian, 2010. Factors affecting the migration of villagers to cities, with emphasis on the migration network (Case: Village of Rostam2). Journal of Studies of Human Settlements Planning, 5(11): 75-92.
22. Sheng, Y. & Sh. Yang, 2020. Economic development level and urban settlement intentions of the new-generation migrants in China: direct or interaction effect? China Population and Development Studies, 3: 113–141
23. Tacoli, C., G. McGranahan & D. Satterthwaite, 2015. Urbanisation, rural-urban migration and urban poverty. IIED. 34p.
24. Taherkhani, M., 2002. Recognition of Effective Factors on Rural Youth Migration (RYM) With Emphasis on Rural Youth Migration of Qazvine Province. The Journal of Spatial Planning, 6(2): 41-60.
25. Tong, W. & K. Lo, 2021. Back to the Countryside: Rural Development and the Spatial Patterns of Population Migration in Zhejiang, China. Agriculture, 11: 788.
26. Yaghoobi, J. & A. Ahmadi, 2018. Meta-analysis of factors affecting the tendency of rural youth to migrate to the city. Journal of Entrepreneurial research approaches in agriculture, 1(3): 31-40.
27. Zhang, C., Q. Gao & X. Li, 2013, The Impact of Rural-urban Migration on Gender Relations in Chinese Households. Asian Journal of Womans Studies, 19(1): 39-64.

[Downloaded from rangelandsrm.ir on 2026-11-27]

[DOR: 20.1001.1.20080891.1401.16.3.14.0]